

FOLIA SELECTA

KUKLAY ANTAL:	Pilinszky János <i>Metronóm</i> című verséről	1
JACQUES MARITAIN:	Filozófia és szellemi tapasztalat	2
BÁLINT JÓZSEF S.J.:	A rossz problémája az irgalom világrendjének tükrében	6
SZIGETI I. JÓZSEF O.P.:	Az ősbűnről	14
FLORILEGIUM		18
Jézus Társasága sárospataki rezidenciájának 1665. évi <i>Historia Domus</i> ából (fordította: Fábián István)		

Köröm 2004 március

Pilinszky János

METRONÓM

Mérd az időt,
de ne a mi időnket,
a szálkák mozdulatlan jelenét,
a fölvonóhíd fokait,
a téli vesztőhely havát,
ösvények és tisztások csöndjét,
a töredék foglalatában
az Atyaisten ígéretét.

A metronómnak nincs számlapja. Mutatója nem halad előre. Ide-oda jár, mint a felvonóhíd, amin át valakit kivezettek, aki nem jött többé vissza. Nem az idő folyását méri, hanem az ütemét, a jelen idő súlyát, erejét. Az örökkévalónak tűnő kínét. A végzetes pillanatét, amiről csak a vérfolt tanúskodik a fehér havon. És a gyönyörűségét, amikor eláll a lélegzetünk a természet szépségétől és békéjétől. Amikor megkóstoljuk az örök boldogságnak, a határtalan élet mindenestől való, teljes és tökéletes birtoklásának előízét.

Mert „szem nem látta, fül nem hallotta,
Emberi szív föl nem fogta,
Amit Isten azoknak készített,
Akik szeretik Őt.”

(1 Kor 2,9)

Jacques Maritain

FILOZÓFIA ÉS SZELLEMI TAPASZTALAT*

A 70 éves Fila Béla atyának
tisztelettel és szeretettel
a Folia Selecta munkatársai

Legyen szó a létezés elsőbbségéről a metafizikában és az ismeretelméletben – vagy az erkölcsfilozófiában a lelkiismeret ítéletének és az okosság ítéletének a természeténél fogva egzisztenciális jellegéről és magának az erkölcsfilozófiának egzisztenciális célrairányulásairól, - vagy a lét világában a létező és az alany fölismert központi jelentőségéről, - vagy a rosszal kapcsolatos elméletről és mindarról, ami a szabad létezőnek és szabadsága gyengéseinek tulajdonítható azokban a távlatokban, amelyeket az örök tervekkel kapcsolatban megnyitnak számunkra a tamási elvek, - a megelőző lapokon láttuk, hogyan különbözik Aquinoi Szent Tamás egzisztencializmusa a modern egzisztencializmustól, mert racionális típusú és mert az érzékek és az értelem intuíciójára alapozva mindenütt összekapcsolja és azonosítja a létet és az érthetőséget. Descartes és minden olyan racionalista filozófia, amelyik a karteziánus forradalom folytatása, áthághatatlan ellenségeskedést keltett az értelem és a misztérium között, s kétségtelenül ez a legmélyebb eredete a racionalista alapon álló civilizáció mély embertelenségének. Szent Tamás összeegyeztette az intelligenciát és a misztériumot a lét szívében, a létezés szívében. Ezáltal felszabadítja értelmünket: visszavezetve a maga tárgyához, visszavezeti saját természetéhez. Ezzel abba az állapotba helyez minket is, amelyben megvalósíthatjuk magunkban az egységet, és elnyerhetjük anélkül, hogy meg kellene tagadnunk az észet és a filozófiát, ellenben azokban a tartományokban, amelyek túlhaladnak minden filozófián és amelyeket semmiféle filozófiai igyekezet el nem érhet, elnyerhetjük a szabadságot és a békét.

Íme, itt vagyunk a lét nagy igyekezetének legjellemzőbb kiváltságánál, mely a tamási gondolkodást élteti és azt oly borzasztóan szükségessé teszi, de amely ugyanakkor annyira idegen és túrhetetlen is korunk beteg, kiüresített és a végsőkig elkeseredett értelme számára. Ez a gondolkodás egységteremtő, s mi szeretjük a szétszórtságot; szabadságot teremtő, s mi keressük a kollektív jármokat; békét teremtő s mi az erőszak emberei vagyunk. A bennünket szétszaggató bajokhoz vonzódunk legjobban a világon. Nincs nagy kedvünk megmenekülni.

---

* Court traité de l'existence et da l'existant. Paris, Hartman, 1947. 222-233.o.

Pedig hosszú ideje már, hogy elkezdett bömbölni a világban a nagy néma szicíliai ökör, s nem fog elhallgatni egyhamar. Midnyájunknak szabad meghallgatni őt. Ha arra irányul szelleme és tanítása, hogy egységet teremtsen az emberben, ez mindig ugyanannak a titoknak az erejében történik, vagyis annak erejében, hogy mindent a lét fényében és nemességében igyekszik megérteni. Legyen szó a természetről és a kegyelemről, a hitről és az észről, a teológiáról és a filozófiáról, a természetfölötti és a természetes erényekről, a bölcsességről és a tudományról, a szellemi és a gyakorlati élet energiáiról, a metafizika és az etika világáról, az ismerés és a költészet, valamint a misztikus csend világáról – Szent Tamásnak gondja volt rá, hogy emberi egünk minden egyes csillagképéhez elismerje annak saját területét és saját jogait, anélkül, hogy szakadást hozott volna köztük létre; egzisztenciális perspektívájában a megkülönböztetésre olyan egységet épít, mely az istenkép egysége, s minden képességünket egy olyan összműködésbe konvergáltatja, mely megmenti és ösztönzi létünket. Ellentétben Hegellel, aki mindent szétválaszott és harcba vitt, magára vállalva a lét egyetemességét egy abszolút idealizmus antiegzisztenciális távlatában, és azon igyekezve, hogy mindent alá vessen a kozmogóniai Nagy Bálvány egységének, ahol az ellentmondások szörnyeteger nemzésére párosodnak, és ahol a Lét és a Nemlét ugyanaz.

Adjunk hálát Kirkegaardnak és követőinek, hogy Hegellel szemben a gondolkodást hivatásként művelők számára visszaadták a szorongás nagy leckéjét; és különösképpen azért, hogy ez a nagy lecke szólította Szent Tamás követőit. Azoknál, akiknek tanítása az egység és a béke magaslatai felé tör, közismert nagy veszély, hogy megkísérlik elhíttetni magukkal a megérkezést, amikor még csak elindulnak azon az úton, s igyekezzenek elfelejteni, hogy az ember és a gondolkodás számára a béke mindig győzelem a viszály fölött, és az egység a megszenvedett és leküzdött szakadás díja.

A szenttamási bölcsesség egységének és békés rendezettségének semmi köze sincsen a könnyű kiegyensúlyozásokhoz és a dialektikus összeegyeztetésekhez, melyeket egy olyan értelem művelne, mely előrekész feleletek készülékének biztonságában megtelepedve, rendre sorjázna elő a feleletet minden elképzelhető kérdésre. A tamási bölcsesség békéje és egysége igényli, hogy szüntelenül győzzön a mindig újra születő vitákban s hogy behatoljon az új kérdések sűrűjébe, a megszerzett tudás sziklájából új igazságok vagy újonnan átgondolt régi igazságok új meglátását fakasztva, továbbá, hogy részt vegyen a kutatások és felfedezések minden erőfeszítésében, napfényre hozva azt az igazságot, amelyet ezek az erőfeszítések rendszerint csak elhibázott megfogalmazásokban vagy a tévedés kovásának belevegyítésével érnek el. Ennek a bölcsességnek a békéje az embertől olyan megfeszülést és kifeszülést követel meg, amely az igazat megvallva csak a kereszt gyötrelmében lehetséges. Mert a szellemi dolgok rendjében is érvényesek Szent Pál szavai: vérontás nélkül nincs megváltás. Az értelem és az élet energiáinak összebékítése – ama energiáké, amelyek természetüknél fogva „vadak”, mint az abszolútumra

irányuló minden étvágy, s amelyek mindegyike mindent akar magának -, hamis összebékítés, ha nem megváltás is egyben. A megváltás pedig csak a szellemi lélekben magában megélt szenvedés árán teljesezhet be.

A szorongás, mint filozófiai kategória nem ér semmit. Nem az az anyag, amivel a filozófia foglalkozik s az sem, amelyből szkafundereit készítené. Megesik, hogy a filozófia a szkafundere belsejében találja magát; fölépítésében nem vesz részt. a szorongás az alanyiség osztályrésze. A filozófusban van, nem a filozófiában; és ha átmegy a filozófiájába, filozófiáját megfertőzi saját énje, s ugyanakkor énje megtalálja azt az eszközt, amellyel kényelembe helyezheti magát; a szorongást sokkal kényelmesebb fejtegetni, mint átszenvedni.

Melyik filozófus nem szorong saját sorsa miatt? Mit sem ér a napon heverésznünk, miközben a miért megszökik előlünk. Elérkezik a halál kívánása, amikor ugyanaz az alkotói tevékenység, amely leghitelesebb szavainkba szötte az igazságokat, az igazság árulásának tűnik. Boldogok azok, akiknek szorongását átváltoztatta a könnyes tisztaság: Szent Tamás életrajzai elmondják, hogy sokat sírt; a mennyei tisztaságú tárgyilagosság főműve egy szent könnyeiből született. Szent Tamás nem nyugalomban dolgozott, hanem küzdelmek közepette és az idő sürgetésében. S mi mások lennénk, mint halálraítéltek, akik különösképpen sietnek továbbadni üzenetüket, mielőtt eltávoznának oda, ahol minden üzenet fölösleges és ahol minden fedetlen és látni engedi magát? Ő annyira aggodalmasan kereste a tudást, hogy arcát az oltárra helyezte világosságért és háborgatta Szent Pétert és Szent Pált, világosítanak meg kétségeit. A legsúlyosabb feladatokért volt felelős; hordoznia kellett, helyesen összpontosítania anélkül, hogy bármit is elveszítene s beirányoznia az eljövendő idők számára az egész keresztény gondolkodást; a legkisebb hiba mindent elveszített volna. Nem szólunk figyelmes testvéreiről, akik fürkészték minden mozdulatát, keresve az alkalmat, hogy bedobják művét az eretnokségek temetőjének egyik árkába, és akiknek sikerült elítéltetniük tanítását Párizsban és Oxfordban, amikor ő nem volt jelen, hogy védekezhessen. Vajon ezért sírt? Ő a lét titkait szemlélve sírt, sírt, mert eleget látott ahhoz, hogy ereje kevésnek bizonyuljon az általa nem látott dolgok súlya alatt.

Túl vagyunk itt a szorongáson. A szorongás a filozófus szellemi tapasztalásának csupán egyik formája. Abban a mértékben, ahogyan halad előre, keresztülmegy más állapotokon, megismeri az intellektuális örömet, amellyel semmi emberi föl nem ér, megismer döntő intuíciókat, megvilágosító bizonyosságokat, egyfajta megrészegetést a szinte kegyetlen tárgytól, néha a jeges csúcsok tekintetét, mely lemeztelenít és lerombol, olykor az állati csontvázak között turkálás undorát és azokat a halott csontokat, melyekről Goethe beszélt, néha megismeri azt a minden oldalról megsebző heves vágyat a végtelen kutatására, mely felé sodornak az emberek s az összes eddig megszerzett igazság, olykor a tévedés nyomorúságát a maga kétértelműségeivel, néha a nagy magányosságot vagy a szellem szorongását és néha az előrehaladás édes ízét a lágy éjszakában. Szeretném megjegyezni, hogy a filozófus szellemi

tapasztalata a filozófia termőföldje, nélküle nincs filozófia, és mégis, ez a tapasztalás nem hatol be, vagy nem hatolhat be a filozófia értelemmel megragadható szövetébe: a gyümölcs velejének egyedül az igazságból kell állnia.

És most, ha igaz, hogy a filozófia igyekszik túlhaladni önmagát s elérni az egység csendjét, ahol egy áttetszőbb és tisztább fényben összeszedi és rendezi mindazt, amit ismer, milyen tapasztalat által világosíthatja föl az ember szellemét a világra és az emberre irányulva, mint elsődleges tárgyára, ha nem a tudomány ajándékának megtapasztalásával? Akkor elnyeri békéjét az emberi szellem és elmondhatja majd: *ecce in pace amaritudo mea amarissima*. Szent Tamásról nevezett János szavaival ezt eredményezi a tudomány ajándéka, ez a teremtményeknek olyan megtapasztalása, olyan *ízlelése*, amely elold tőlük, a teremtettnek olyan megtapasztalása, mely Isten utáni vággyal ajándékoz meg minket. *Valóban hazugok voltak a dombok és a hegygerincek; íme, mi Hozzád jöttünk.* (Jer. 3, 23.) Milyen igazabb tudományra pályázhatna a filozófus? Egy napon majd ki lesz egyenlítve számlája, de nem az értelem munkálkodása révén, hanem egy bensőséges és egyszerű tapasztalat által, melyben minden kimondottnak tűnik, melyben az elszakadás és a könyörület egy és ugyanaz, átéli majd annak valóságát, hogy a létezők minden szépségükkel inkább különböznek a végtelen Létezőtől, mint hasonlítanak rá, s megismeri mekkora azoknak az elhagyatottsága, akiknek az üresség jegére kellett lépniük, hogy figyelmüket a teremtmény kösse le, és mindenütt ürességet látnak; amikor megtudja majd, hogy semmi sincs jobban megalázva az emberek között, mint az igazság, amelyet szeret; érezni fogja, hogy az igazság számára mindig hiányoznak alkalmak, s hogy legfenköltebb üzeneteinek, ha azok tisztán emberiek, csak olyan befolyása van a történelemre, mint mikor egy vakot lökdösnek, s azokat már megfejteni sem tudjuk; kétségtelenül hiteles jelentését ismeri majd meg a „*mihi videtur ut palea*”-nak, és átlátja, hogy mindaz, amit az emberek a létről és Istenről mondtak, a szentek szemében csak egy kis szalmának tűnhet, s hogy az a szalmaszál, melyet mindegyikük annyi munkával igyekszik hozzáadni ehhez a maréknyi szalmához, semmit sem használ neki, mert szeretete által kerül ítélet alá; meg fogja érteni, hogy a lét érthetőségének a kincsei és a létezésnek ez a dicsősége s a létezőnek ez az íze, melyet annyira meg akart ismerni, végtelen közömbösséggel fordul felé és sohasem akarta neki adni magát, - ő akarta megragadni mindezt, átszakítva a fátylakat, amikor követte az emberi értelem törvényét és saját fényét rávilágította az értekek zsákmányára; és így kezdettől fogva elfogadta az ámítást, mert az ember elkerülhetetlen ámításnak teszi ki magát, ha azt akarja megragadni, ami nem akarja adni magát. Ha a halmok hazugok voltak, nem ők ámították el a filozófust. Egy napon odaajándékozzák magukat, minden odaajándékozta magát az ember értelmének, akkor azonban az önmaga által fönnálló Létezés ajándékozta magát a színről színre látásban.

Róma, 1947. január-február

Bálint József S.J.

A ROSSZ PROBLÉMÁJA AZ IRGALOM VILÁGRENDJÉNEK TÜKRÉBEN

I. A ROSSZ PROBLÉMÁJA

Örök probléma a rossz, de különösen nagy jelentőséget nyer a korfordulóknban. A nagy korfordulók nagy szenvedésekkel járnak, és mindig újra meg újra fölvetik a rossz problémáját.

Minden korszak megkísérli a választ a rossz problémájára. Korunk katolikus gondolkodói is megkísérlik.

E gondolkodók ideológiájának teocentrikus beállítottságából következik, hogy a rossz problémáját is elsősorban Isten-problémaként kezelik. A rossz problémája ugyanis a mindenható és végtelen jóságú Istennel szembesítve válik a legnagyobb rejtéllyé. A rossz problémájával gyötrődő istenhívő lélek is mindig eljut minden dolog Első Okához, Első Magyarzatához, Istenhez: Miért teremtette Isten ilyennek a világot? Miért engedi meg Isten a rosszat? „Az Isten vagy nem elég hatalmas ahhoz, hogy az általa teremtett világban a rosszat megakadályozza, vagy nem elég jóságos teremtményeivel szemben, akiket boldogságra éhes szívvel teremt ugyan, de csak szenvedést ad nekik táplálékul. Ezt a dilemmát már Szent Metód (+311) megfogalmazta (P.G.XVIII.256.) és Szent Ambrustól, Szent Ágostontól kezdve Szent Tamáson és Leibnizen keresztül Jacques Maritainig, Congarig és Teilhardig, a legnagyobb istenhívő gondolkodók gyötrődtek a megoldásán.

De ha a rossz problémája Istennel szembesítve válik a legnagyobb rejtéllyé, - ugyanakkor éppen Isten felől árad a problémát megoldó világosság is. A rossz ugyanis, mint priváció, mint nem-lét, csak a lét által érthető. A létet viszont nem érthetjük meg a magától való Lét ismerete nélkül.

A rossz problémáját az alábbiakban mi is teológiai szemszögből kívánjuk megvilágítani és pedig olyan szempont alapján, amelyre általában minden modern szerző utal, de amely szempontnak módszeres földolgozására még eddig alig történt kísérlet.

Ez a szempont az „irgalom világrendjének” szempontja.

A részletekben való elmélyedés előtt a következőket kell előrebozsítani:

Először: Tekintettel a téma óriási terjedelmére és az aránylag szűkre szabott keretre, a tanulmányban csak azokat az új szempontokat sorakoztatjuk föl, melyek más szerzőknél – legalábbis ilyen összefüggésben és összeállításban – nem szerepelnek. A tanulmány így ugyan erősen hiányossá válik, - de aki némileg is járatos ebben a problémakörben, így is meg fogja érteni, hogy mi e tanulmánynak az új mondanivalója.

Másodszor: Jóllehet, a rossz problémájának teológiai megfogalmazása: „miért engedi meg Isten a rosszat?“, az egyetemes értelemben vett (fizikai és erkölcsi) rosszra vonatkozik, a válaszadásban elsősorban mégis az erkölcsi rosszat tartjuk szem előtt. Két okból kifolyólag:

Az egyik ok az, hogy az erkölcsi rossz a teremtett lét legnagyobb tragikumája, sokkal nagyobb, mint bármilyen fizikai rossz. Az erkölcsi rosszban ugyanis a rossz mintegy öntudatra ébred, mintegy önmagát birtokolja, mintegy megszemélyesül, aminél nagyobb rosszat a világmindenségben el nem képzelhetünk. Ezt a megszemélyesülést természetesen csak analóg értelemben mondjuk, mert hiszen a rossz mint priváció, mint semmi, sosem állíthatja, sosem birtokolhatja önmagát. De öntudatos lény, személy a szerzője, aki egyben, mint öntudatos lény, annak hordozó alanya is.

A másik ok, amiért elsősorban az erkölcsi rosszat tartjuk szem előtt, az a keresztény fölfogás, mely szerint a jelen világrendben az emberiséget sújtó minden fizikai rossz mély okozati összefüggésben van az erkölcsi rosszal az eredeti bűn révén. Ha tehát fény derül az erkölcsi rossz értelmére a jelen világrendben, akkor fény derül a belőle folyó egyéb rosszra is.

II. AZ IRGALOM VILÁGRENDJE

A jelen világrendben természetes jelenség a rossz. Magának a világrendnek természetéből következik. Ha tehát a rossz értelmére fényt akarunk deríteni, akkor ennek a világrendnek természetét kell először megértenünk.

Ez a világrend: az irgalom világrendje.

Az isteni irgalomból fölépülő világrend

A teremtés célja az isteni Jóság isteni módon való közlése. Ebben az önközlésben Szent Tamás szerint „gyökérszerű” jelentősége van az irgalomnak: „in quolibet opere Dei apparet misericordia, quantum ad primam radicem ejus” – „Isten minden művében megnyilvánul az irgalma, mint azoknak legmélyebb gyökere” (I.21.4.). Szerinte az igazságosság műve föltételezi az irgalmasság művét, és azon alapszik, mert a teremtés művét megelőzően az Isten semmivel nem tartozik teremtményeinek. Az egész teremtés kegyből, tehát irgalomból jött létre.

De nemcsak a „gyökérnél”, hanem a teremtés „törzsénél”, „koronájánál” és „virágbaborulásánál” is jelen van az irgalom: „ugyanis kevesebb is elég volna az igazságosság rendjének fönntartásához, mint amit a minden teremtményi mértéket túlszárnyaló isteni jóság ténylegesen közöl teremtményeivel” (I.21.4.).

Szent Tamás szerint tehát az igazságosság rendjét az isteni jóság túlszárnyalja irgalom formájában. Ennek következtében méltán hívhatjuk a teremtés egész rendjét az „irgalom világrendjének”.

Elemezzük és bontsuk részekre ezt az új elnevezést: „irgalom világrendje”.

A rend: egység a sokaságban.

A világrend: a világ sokféle elemének bizonyos szempont szerint való egységbe rendeződése.

Az irgalom világrendje tehát: a világnak az irgalom szempontja szerint való elrendezése, - éspedig teodiceai szemszögből nézve: isteni gondviselés (providentia), isteni kormányzás (gubernatio) által való elrendezése.

Az irgalmat természetesen itt nem emberi szempontból vesszük – akár mint érzelmet, akár mint erkölcsi erényt -, hanem mint isteni attribútumot. Az irgalom mint isteni attribútum az isteni jóságnak az igazságosság köteles mértékén való túláradása. A jóság már magában véve is túláradó jellegű: bonum est diffusivum sui. Ezt a túláradást különös erővel hangsúlyozza az irgalom az ingyenesség vonalán. Röviden tehát: az irgalom a jóság túlcsordulása.

Ez az isteni irgalom a teremtés művében mindenütt ott van, mindent áthat, és mindent túlszárnyal. Neki köszönhetjük a létnek, az életnek, a szépségnek túláradását a teremtésben. A csillagos égbolt ragyogása, a mezők liliomainak ruházata, az ég madarainak tápláléka mind az isteni irgalomból valók. Nem csodálkozunk azon, hogy Pierre Termier még az asztronómiai eseményekben is „irgalmas fenoménről” beszél, amely kb. egy milliárd év óta megengedi, hogy a földön megvalósuljon az elemek rendkívül finom egyensúlya az élet megjelenésével és kifejlődésével kapcsolatban. (La terre, la vie et l’homme. In: Nova et Vetera, 1929, 232-239.p.)

Az isteni irgalom miatt mondjuk, hogy Isten „mindig nagyobb” (Deus semper major), mint a teremtményeinek a követelése, vagy akár lehetséges igénye, aspirációja. A teremtmény szeme nem tud olyat látni, a füle nem tud olyat hallani, amelynél nagyobbra ne volna képes az isteni irgalom vele szemben.

A Biblia az irgalom világrendjéről

A kinyilatkoztatás alátámasztja az „irgalom világrendjéről” alkotott felfogásunkat.

Az első, amit megállapíthatunk a Bibliában, az, hogy az isteni irgalom egyike a legjobban hangsúlyozott isteni attribútumoknak. És jóllehet, az irgalom világrendjének teljes kibontakoztatása az Újszövetség feladata, mégis már az egész Ószövetség visszhangzik azoktól a „magnalia Dei”-ktől, melyeket a zsoltáros – kezdve a csillagos égbolt teremtésétől a választott nép sorsának csodálatos intézéséig – mind az isteni irgalomnak tulajdonít („quoniam in aeternum misericordia ejus” – „mivel irgalma örökkévaló”. Zsolt,135.)

Az Újszövetségben az evangélisták közül főleg Szent Lukács emeli ki az irgalmat. De leginkább Szent Pál az, akinél az irgalom már nemcsak egyike az isteni attribútumoknak, hanem az egész üdvtörténetet alapjában és lényegében meghatározó szerkezeti eleme a jelen világrendnek, t.i. hatásait tekintve.

Kitűnik ez először is az Ef.2,4-ből, ahol az isteni irgalmat az Atyának az 1. fejezetben fölvezetett nagy világüdvözítő tervével hozza összefüggésbe:

„Az irgalmasságában gazdag Isten azzal mutatta meg nagy szeretetét irántunk, hogy bár bűneink miatt holtak voltunk, életre keltett minket. Kegyelemből üdvözültetek.”

Kitűnik továbbá a Róm.11,32-ből, ahol nemcsak a világüdvözítési terv motívumaként, hanem céljaként szerepel az isteni irgalom:

„Isten hagyta, hogy mindnyájan hitelenségbe merüljenek, hogy mindenkin könyörüljön.”

V.ö. Gal.3,22.-vel: „Az Írás mindent a bűn alá foglalt, hogy az ígéletben Jézus Krisztus hite által részesüljenek a hívők.”

Szent Pálnak ebből az üdvtörténeti téziséből az is kitűnik, hogy a rossz („engedetlenség”, „bűn”), belső összefüggésben van az irgalom világrendjével. A rossz nem véletlenül, hanem Isten szándékából (megengedéséből!) került bele ebbe a világrendbe, mert az isteni irgalom kiáradása föltételezi a teremtményi nyomort.

A rossznak ezt a belső összefüggését az irgalom világrendjével az alábbiakban még tovább kell elemeznünk. Annál is inkább, mert hiszen éppen az a szentpáli tézis tartalmazza a Metód-féle dilemma föloldását. Ha ugyanis Isten megengedő szándékából került bele a rossz a jelen világrendbe, akkor biztosítva van Isten abszolút dominiuma a rossz fölött, mert a rossz hatalma csak addig terjedhet, ameddig Isten engedi. A „mysterium iniquitatis” tehát bármilyen romboló munkát is végez a történelemben, végtére is nem ellen-istenként indul a harcba a Jóság Istene ellen, hanem mint Isten szándékainak végrehajtója, akinek hatalma csak addig terjed, ameddig Isten engedi. – De biztosítva van Isten végtelen jósága is, hiszen a rossz működését éppen azért engedi meg, hogy az irgalom révén a jóság nagyobb műveit hozza létre. És ezt a gondolatot még külön hangsúlyozza a Róm.5,20.: „amikor azonban elhatalmasodott a bűn, túlaradt a kegyelem!”

Misericordia supponit miseriam

Az irgalom föltételez valamilyen hiányt, valami nyomort, amelynek megszüntetésére hivatott, különben nem lehet szó irgalomról. De hogy lehet szó irgalomról a teremtményekkel kapcsolatban a teremtésnél, amikor maga a teremtés semmit nem tételez föl magán a Teremtőn kívül? Szent Tamás szerint azonban valamiképp itt is irgalomról beszélhetünk, mert a „dolog nem-létezőből létezővé változik át” (I.21.4. ad4.), más szóval a „nem-lét nyomorából” a létezés

irgalmas állapotába lép át. A létnek ezt az irgalmas ajándékát érezhette át Lacordaire, amikor fölkiáltott: „A létezés oly nagy ajándéka Istennek, hogyha nem volnék ember, akkor fűszál vagy kődarab szeretnék lenni, csak hogy létezhessem!”.

Sajátos értelemben vett nyomorról azonban mégis a már létezőnek olyan hiányosságával kapcsolatban beszélhetünk, amely egy neki kötelező módon kijáró jótól való megfosztottságot, vagyis a sajátos értelemben vett „rosszat” jelenti. Ez a teremtményi nyomor az erkölcsi nyomorban, tehát az értelmes természetben éri el a csúcspontját, ahol a boldogságtól való megfosztottságot jelenti. („Miseria felicitati opponitur” I.21.4.). Az irgalom világrendjének itt nyílik új perspektívája, amelyben az isteni irgalom már nemcsak létesítő ok (prima radix), hanem cél, amiért Isten az egész látható világot megteremtette.

A három világrend

Ha erkölcsi szempontból nézzük a világ rendjét, akkor azt kell mondanunk, hogy Isten három lehetséges világrendet alkothatott: az ártatlanság világrendjét, az igazságosság világrendjét és az irgalom világrendjét, ahol az „irgalom világrendjét” most már speciális, szűkebb értelemben használjuk. A fölosztás szempontja az erkölcsi világon belül a bűn és annak isteni megbocsájtása, amely kimeríti a három lehetőséget, ezért a felosztást teljesnek tekinthetjük. Mert vagy bűn nélkül vagy bűnnel gondoljuk el a világot. Az első esetben az ártatlanság világrendjében vagyunk. Ha bűnnel gondoljuk el, akkor ismét két eset lehetséges: Isten vagy megbocsájtja a bűnt, vagy nem bocsájtja meg. Az utóbbi eset: az igazságosság világrendje, az előbbi: az irgalom világrendje.

Az irgalom fokozatai

Minthogy az isteni irgalom a teremtés valamennyi lehetséges rendjének „gyökérszerű” első oka, azért az irgalom valamilyen módon mindegyikben ott van, még a legkomorabb világrendben, az igazságosság világrendjében is. Szent Tamás szerint ugyanis „még a kárhozottak büntetésében is megnyilvánul az irgalom, ugyan nem teljesen megszüntetve a bűnt, hanem enyhítve azzal, hogy nem büntet az érdem szerint” (I.21.4. ad1.). Az ártatlanság világrendjében már egy fokkal tökéletesebb lett volna az isteni irgalom megnyilvánulása, mert a „nyomornak”, a rossznak érdem nélküli megelőzése, távoltartása, Istennek nagyobb jóságát mutatja (I.231. ad3.).

Az irgalom legkövetesebb és legsajátosabb megnyilvánulása mégis ott van, ahol tényleges nyomorból emeli ki az isteni irgalom a bukott

teremtményeit. És minél nagyobb, minél mélyebb a teremtményi nyomor szakadéka, annál nagyobb, annál mélyebbre nyúló az isteni Jóság kiáradása is.

Ha tehát a legfőbb Jó lényegéhez tartozik, hogy önmagát a legnagyobb fokon közölje a teremtményeivel, éspedig közölje annak az Első Oknak minőségében, amit az isteni irgalomban mint prima radix-ban állapítottunk meg, akkor érthetővé válik, hogy Isten miért választotta ezt a harmadik világrendet.

Az anyagvilág megteremtésének célja

Az anyagvilág megteremtésének kizárólagos célja az isteni irgalom tökéletes kinyilvánítása volt.

Ennek a véleménynek ilyen formában való megfogalmazása kissé élesen hangzik. Ámde, ha fölvetjük a kérdést, hogy miért teremtett Isten egyáltalán anyagvilágot, annak a szellemvilágnak megteremtése után (vagy azzal egyidejűleg), amely tökéletességében messze túlszárnyalja a látható világot, akkor nem találunk más magyarázatot, mint azt, hogy ez a látható világ az isteni irgalmat oly sajátos szépségben mutatja be, amire a szellemvilág nem képes. Ezt az egyet kivéve ugyanis a szellemvilág mindenben fölötte áll az anyagnak. Elkápráztat bennünket a csillagok sokasága, a végtelen távlatok, lenyűgözhet a hegyek, a völgyek, a tengerek, a virágos rétek szépségének látványa, bámulatba ejthet az élet világának csodálatos nyüzsgése akár egyetlen vízcseppben, - mindez csak leszűkítése, korlátok közé szorítása annak a teremtményi tökéletességnek és szépségnek, ami a szellemvilágban található. Mert „actus limitatur per potentiam” – a tökéletességet a potencialitás korlátozza. Márpedig az anyagvilág messzemenően több potencialitással van tele, mint a szellemvilág. És minél lejjebb megyünk az anyagi létezés fokán, annál több potencialitást, s következésképp annál több korlátozást találunk. Amikor tehát Isten a szellemvilág után az anyagvilágot megteremtette, látszólag kisebbet művelt, mondhatnánk úgyis, hogy fölöslegeset, mert hiszen az isteni Jóság nagyobb kiáradása történt a szellemvilágban. Ámde az anyagvilág megteremtésének célja az volt, hogy a teremtés csúcán megjelenjék az a speciális test-szellem lény, akiben Isten majd bemutathatja irgalmának azt a tökéletességét, amit a szellemvilágban nem mutathatott be.

A szellemvilágban ugyanis bemutathatta az ártatlanság világrendjének szépségét és a büntető igazságosság világrendjének hatalmas isteni erejét, de nem a megbocsájtás irgalmát. A megbocsájtás irgalma ugyanis az erkölcsi világban nemcsak az erkölcsi nyomort, a bűnt tételezi föl, hanem a bűnbánatot is. Bűnbánat nélkül ugyanis nincs megbocsájtás, t.i. az isteni megbocsájtás esetében (III.86.2.). Ámde éppen ez az, amire a bukott angyal képtelen, mert tiszta szellemi lényege következtében szabad akarátának egyszer már megtörtént választása a végső céllal kapcsolatban megmásíthatatlan (I.44.2.). Viszont képes

bűnös választásának megváltoztatására, tehát a bűnbánatra, az anyaggal egyesült szellem, az ember (u.o.).

És a bűnbánó ember olyan látvány volt az önmagát isteni módon, tehát a legnagyobb fokban kiárasztani akaró isteni Jóság számára, hogy érette képes volt egy egész világot teremteni. Azt a világot, amelyet eláraszt ugyan a bűnnek, az erkölcsi nyomornak és a belőle fakadó fizikai nyomornak, a szenvedésnek, halálnak, könnynek és vérnek óceánja, de amely világ fölött ott világít az isteni Irgalom Napja, azzal a rendeltetéssel, hogy ezt a nyomoróceánt egyszer majd végleg fölszámolja és magába szippantja.

A Megtestesülés eszméje az irgalom világrendjében

Az Irgalom Napja nem valami költői kép, még kevésbé valami absztrakt fogalom, hanem a Megtestesülésben megvalósult konkrét, személyes valóság.

Az Isten szeretetétől áthatott bűnbánó lélek látványa ugyanis valósággal megejtette az isteni Jóságot, valósággal belészeretett, úgyhogy ő maga is magára vette a bűnbánó ember formáját, és létrehozta mindenható és irgalmas szeretetének legnagyobb csodáját: az Istenembert.

Nem kétséges, hogy az Isten magára vehette volna az angyali természetet is, vagy választhatta volna az ártatlan világrend embervoltát is a megtestesülés számára. Vajon miért választotta akkor a jelen világrendet? A végső magyarázat mindig ugyanaz: mert azt akarta, hogy a teremtményi formát magára vevő Isten Fia az isteni irgalom csodáját hirdesse egy örökkévalóságon át. Nem állíthatjuk tehát, hogy Isten más világrendben nem testesülhetett volna meg, de annyi tény, hogy a jelen világrendben a megtestesülés célja a megváltás volt: „az Emberfia azért jött, hogy váltságul adja életét” (Mt. 20,28.). (Az Incarnationak ilyen értelmű fölfogása tulajdonképpen Duns Scotus és Szent Tamás véleményének szintézise, amit több modern szerző vall magáénak, többek között Scheeben is).

Az ártatlan világrendben történő megtestesülés is gyönyörű eszme. Ámde az ártatlan világrendben az Incarnatio egyrészt csak kegyelmi luxus lett volna, kegyelmi ráadás a természeti elevációban már előzőleg részes emberiség számára, másrészt az Istenember, bár az isteni önközlésnek önmagában is lehető legnagyobb (mert végtelen) fokát jelenti, a mi számunkra egy isteni attribútummal, az irgalommal mégis szegényebben jelent volna meg. Azzal az isteni attribútummal szegényebben, amelyről az előzőekben megállapítottuk, hogy „gyökérszerűen” határozza meg a teremtés egész rendjét. De ez az egyetlen isteni attribútum Isten számára is „megérte”, hogy ne az ártatlan világrendben, hanem az irgalom világrendjében testesüljön meg.

Végső konklúzió a rossz szerepéről és értelméről

Miért engedi meg Isten a rosszat? Azért, hogy a rossz megengedésén keresztül föltáruljon egy olyan világrend, amely az irgalom révén a legmélyebben tárja föl előttünk az isteni Jóság titkait.

Az előbbiek nyomán tökéletesen érthetővé válik Szent Ágoston nagy gondolata: „A mindenható Isten semmiféleképpen nem engedné meg a rosszat a műveiben, ha nem volna oly hatalmas és jó, hogy még a rosszból is tud jót kihozni.” (Enchir.cap.11.).

Isten jót hozott ki a teremtmény bukásából, sőt jobbat, a lehető legjobbat: a második isteni Személy megtestesülését és a világ megváltását. A rossz minden értelmét és szerepét e két nagy műve magyarázza az irgalom világrendjében. A rossznak ez a szerepe érthetőbbé válik az irgalom világrendjének üdvtörténeti megvalósulásában.

(Folytatjuk a dolgozat közlését)

Szigeti I. József O.P.

AZ ŐSBŪNRŐL*

Minden természetfölötti titok, minden észfelettsége és homálya ellenére is üdvös igazságok ragyogó fényforrása és egyben kegyelmi erőforrás is, hatalmas késztetésül a jóra. Eleve feltételezhetjük ezért, hogy az ősbűnnek nagyszerűen üdvös következményei is vannak. Egy ilyen, bizony előnynek is mondható az, hogy jelenleg feltételezhetően irgalmasabb megítélés alá esik az ember, tekintettel természete meghibásodottságára és az Istenfia megváltó áldozatára. Irgalmasabb megítélés alá, mint ahogy lett volna az ősbűn nélküli állapotban, amikor is szintén vétkezhetett volna az ember, de romlatlan állapota miatt jóval kevesebb enyhítő körülmény vagy mentség találtatott volna bűneire.

Ugyanakkor – és éppen ezért is – jelenleg a bűn gyakran sokkal kevésbé teljes értelmű erkölcsi rossz, mint ahogy az ép állapotban volna. Sok bűn, már ami merő önmagában, tárgyilag véve bűn, kevésbé vagy egyes esetekben egyáltalán nem beszámítható. Betegségek, terheltségek és a túl erős ösztönök hatására az akaratszabadság mintegy lelki rövidzárlatszerűen kikapcsolódhat. Sok bünt azonkívül jóhiszeműen követnek el, vagy legalábbis pozitív rosszhiszeműség nélkül, tévedésből, amely előfordulhat a másodrendű erkölcsi törvényekre vonatkozóan; tévedésből, amelyet a nevelés, a közfelfogás és a széleskörű gyakorlat beleszuggéral az emberbe. Zárójelben azért meg kell említeni, hogy más a helyzet olyanoknál, akik vallásos, főképpen keresztény nevelésben részesültek. A helyzet más, de azért még náluk is sok a nem mindig elhárítható erkölcsileg károsító beütés. A most mondottak persze mind csak általános megfontolások. A tényleges esetekben alig lehet biztosan és pontosan megállapítani a beszámíthatóságot, és főképpen nem másokra vonatkozóan. De itt egy megszorító megjegyzést kell még tennünk. A mondottakból az igazi, az Istent igazán szerető keresztény nem azt a következtést vonja le, hogy elhagyhatja magát, hogy kisebb igényeket kell támasztania magával szemben, hogy kevesebb erőfeszítéssel kell küzdenie rendezetlen hajlamai ellen; nem ezt, hanem azt, hogy másokkal szemben nagyon óvatos és mértéktartó legyen az ítéletében. Illetve hogy csak a külsőről ítél, nem a belsőről, a beszámíthatóságról. Maga viszont az általános emberi elesettségből inkább serkentést merít arra, hogy még odaadóbban szeresse az annyira irgalmas Istent.

Egy másik áldásos következmény, kiszélesítve és elmélyítve most az iménti megjegyzést, az, hogy a jelen világrend épp a benne lévő nagyon sok rosszal egy egészen sajátos erejű felhívás és serkentés a minket leginkább gazdagító jóra, az Isten szeretésére. Mert a rossz igenis kihívás az ellentétére, a jóra. A rossznak az a hatalmas tömegmennyisége pedig kihívás a legnagyobb

---

* Szigeti atya 1986. VII. 16-án, a lakásán tartott előadása

jóra, ti. a teljességes jót, az Istent igenlő szeretésre. S van-e nagyobb javunk, mint a legfőbb jót birtokba vevő szeretés? Persze érvényesülhetne a jó, értve ezen az erkölcsi jót, egy egészen rosszmentes világban is. Vagy egy olyan világban, amelyben sok rossz van ugyan, de nem egy eredeti bukásból megromlott emberi természet átszarmaztatása alapján. Jelenleg azonban a jónak, s főképp a legnagyobbnak, a szeretetnek, az átszarmaztatott rosszságok tömkelege elleni küzdelemben kell érvényesülnie, és győznie. Micsoda kihívás! A rossz igenis az ember győzelme, és pedig a legnehezebb küzdelemben kivívandó, legdicsőségesebb győzelme, jelesül a szeretet győzelme kedvéért jutott szerephez a jelen üdvrendben.

És hogy tovább kérdezzünk: De miért legyen olyan dicsőséges az a győzelem? Hát azért, hogy annak felemelő élménye örökkön-örökké megmaradjon és elkísérje a győztest, sajátos módon színezve és gazdagítva az ő mennyei boldogságát. Ezt nagyon kell hangsúlyoznunk. Az átszarmazott rosszal terhelt jelen világ igenis kihívás, provokálás a leghősibb szeretet kitermelésére és bevetésére és győzelmére. Kihívás a szeretetre a legkevésbé annak tekintett szenvedés és kísértés is. Minden szenvedés és kísértés mintegy azt mondja, tudsz-e szeretni ezek ellenére is? És aki elfogadja ezt a kihívást, az egy még nagyobb szeretettel felel a szenvedésre és a kísértésre.

Az eredeti bűn tényéből vagy titkából áradó fények és ösztönzések közül megemlíthetjük még az egység nyomatékozását. A gyorsuló történelmi fejlődés során a mai emberiség különös erővel éli meg egységét, mintegy a saját bőrén tapasztalva a népek összefüggését és egymásra utaltságát, egyelőre persze főként csak politikai és gazdasági vonatkozásban. Kívánatos volna azért, ha a keresztények felismernék, hogy hitük egy titka, az ősbűn és azzal szoros kapcsolatban a megváltás, az emberi nem egységének legmélyebb, mondhatnám, ideológiai megalapozása. Nincs ugyanis eszme vagy tény, amely súlyosabban nyomatékozhatná és elevenbe vágóbban szemléltethetné az emberi nem egységét, mint az a titok illetve titokpár, hogy az emberi nem annyira egység, hogy nemcsak a testi származásban, hanem a legmagasabb életszinten is, ti. a végcélhoz szükséges kegyelmi élet szintjén is, egy ember, ti. az első ill. a második Ádám döntésének a függvénye. Annyira egy az emberi nem, hogy a rosszban és a jóban szolidáris egy-egy emberrel. Egy ember vétke az egész nemre kihatott, és egy ember áldozatos szentsége az egész nem üdvössége. Ennek az egységnek vagy összetartozásnak a valósága pedig a tényszerűség forró erejével sürgeti, hogy a keresztény ember annak megfelelően revidiálja és alakítsa át szemléletét, érzületét és cselekvését. Hogy tehát ő is azzal a nagy egységgel azonosulóan gondolkodjon, ítéljen, érezzen, tevékenykedjen. Mint aki már nem merő önmaga csak, hanem érzületileg az a nagy egész, amelynek minden ügyét, baját magáénak éli meg, felelősséget is érezve mindenért, és szóval, tettel odahatva, hogy mások is kiemelkedjenek merő privát, mondhatnám, maszek létükből, és a nagy egészben meg az egészért éljenek. És mivel az első Ádám bűnétől széthullott emberiség a második Ádám

egyesülhet csak, azért a keresztény ember egyik fő feladata embertársai Krisztusba kapcsolásának a munkálása, és pedig az Ő Teste, az Egyház szolgálata által, amely Egyház az emberi nem egységének vagy egységesítésének az intézménye. Ennyit mindabból a jóból, legyen az igazságfelismerés, jóra serkentés, amit az ősbűn titkából meríthetünk.

Ha most ezek után visszatekintünk az eredeti bűnről mondottakra, nem vehetjük tudatlanra, hogy a kedves hallgatókban valami azért mégis ott borong még. Az a vélelem, hogy az ősbűn azért mégiscsak hatalmasabb volt a rosszban, mint ellentéte, a megváltás, a jóban. Hát erre egy megjegyzést. Tekintsünk el feltételesen mindattól a rossztól, ami a történelemben, s így az egyházban is van, előfordult, megesett, és vonultassuk fel szemünk elé mindazt a jót, amiről tudunk, s ami közvetve vagy közvetlenül a Megváltás kegyelmi hatása. Óriási, megfoghatatlan mennyiség tárulna így szemünk elé. Pedig az a jónak csak egy része, tán épp a kisebbik része. Hiányozna belőle mindaz a jó, ami tapasztalható volt ugyan annak idején, csak nem tudunk róla. És még inkább hiányozna az a még több jó, ami a rejtekben történt. Főképp a lelkek rejtett világában, ahol fakad, árad, duzzad és szökell az égig, a tulajdonképpeni, a legigazibb, a legtisztább, a legmagasabb rendű, minőségű jó, a szeretet. És akkor még nem is említettük a jóból a legfőbbet, mindazok előttünk ismeretlen, a Jelenések könyvében megszámlálhatatlan tömegek összességét, akik bejutottak a célba. Bejutottak az ősbűnből eredő rengeteg ellenhatás dacára is. Köztük azok is, akik földi pályájukon nem a jók, hanem az ún. rosszak közé számítottak ugyan, de a titkon működő Kegyelemtől végül is legyőzettek. A Megváltás teljes hatásának a látása a keresztény ember egyik nagy reménysége, amely azonban csak túlnan teljesül.

Végezetül feltesszük a kérdést a költővel: „Mi dolgunk a világban?” És a költővel válaszolunk is rá: „Küzdeni erőnk szerint a legnemesbékért.” De mik is azok a legnemesbék? Hát, íme néhány: Az ősbűn hatásainak a leküzdése minden téren, a rossz minden fájának, változatának visszaszorítása, a szétesett egyedi belső és a külső öszemberi egység helyreállítása, mindenek és mindenki odarendelése és odakapcsolása az új, az istenemberi egységelvhez. És soroljuk, részletezzük tovább magunkban mindazt még, ami a hit fényében legnemesbék közé számít. „Előttünk egy nemzetnek sorsa áll” – mondja a költő. Ezt a költővel mi is valljuk, de hozzátesszük, hogy nemzetünket az öszemberiség tajgaként szeretjük és szemléljük. És azon is túl mint a Krisztusi Test tartozékát. „Ha ezt kivívtuk a mély süllyedésből” – mondja tovább -, és mi hozzátesszük: nemcsak abból a süllyedésből, amire a költő gondolt, a politikai-gazdasági-társadalmi-kulturális süllyedésből, hanem abból is, amelybe az ősbűntől süllyedt a világ. S a megszakított mondatot folytatva: „S a szellemharcok tiszta sugaránál olyan magasra tettük, mint lehet” stb., tehát a szellemharcok sugaránál. Vagyis harcolni kell, mert a jót az uralomra törő rossz ellen kell érvényesíteni, és a harcnak az ügyhöz és magunkhoz, keresztény mivoltunkhoz méltónak is kell lennie, vagyis a keresztény szellemiségtől éltetődnie. De csak akkor

remélhetjük, hogy népünket olyan magasra emeljük, melynél magasabb magasság már nincs. Az isteni élet teljességét hordozó krisztusi teljesség magasságába. Akkor és csakis akkor „mondhatjuk, térvén őseink porához”, és mi így mondjuk: térvén mindinkább a túlnani szentek közösségébe, „köszönjük, élet, áldomásodat”. Köszönjük azonban nem egyszerűen az életnek, a földi életfolyamatnak, hanem annak, aki a Háromszemélyű Életteljesség maga, amely emberként is nekünk adatott abban, aki magát AZ ÉLETnek mondotta.

FLORILEGIUM

Jézus Társasága sárospataki rezidenciájának
1665. évi *Historia Domus*ából

Sok eretnek csodálkozott azon, hogy a mieink a cigányok lelki gondozására is törekednek, látva egyikünket éppen húsvét ünnepén a cigányok ringyes-rongyos sátrában tartózkodva gyóntatni és áldoztatni. Ezek a Moldvában élő cigányok - ahol a magyarok mindnyájan régtől fogva katolikusok és mélységesen vallásosak - véletlenül Patakra keveredve, hallván hogy itt katolikus istentiszteletek vannak, mérhetetlenül megörültek és elküldték közülük a legtekintélyesebbet, egy hatalmas ezüst kupával, hogy abban elvigye nekik az Oltáriszentséget. Azt hitték ugyanis, hogy nem létezik olyan ájtatos pap, aki hozzájuk leereszkedne. A küldöttet a mieink sokkal nagyobb lelki örömmel mint mosolygással fogadták, majd visszaküldték, hogy társait felkészítse a szentáldozásra. Ő elmondta, hogy közülük a hosszú, negyven napos böjt után senki sem fog enni, amíg magához nem veszi a legméltóságosabb Oltáriszentséget. Közülünk egy elment a város szélére és az ottani örömnél csak Isten kegyelme volt nagyobb, amikor 10 egészséges és beteg személy a szentáldozáshoz járult.

(Fordította: dr. Fábián István)